

2. Poetismus a skupina Devětsil

První světová válka přerušila přirozený umělecký vývoj a období po roce 1918 se muselo vypořádat s tíživými následky. První podněty k obnovení výtvarného života přineslo založení skupiny Tvrdošijných, které navázalo na kubistické a expresionistické tendence. Sdružovala malíře, kteří se již od roku 1917 scházeli v pražské kavárně Obecního domu a šlo o takové osobnosti jako byli Josef Čapek, Václav Špála, Rudolf Kremlíčka, Jan Zrzavý, Vlastislav Hofman nebo Otakar Marvánek. Většina z nich měla již zkušenosti z členství v předcházející Skupině výtvarných umělců a v Osmě. Jejich tvorba vyvrcholila na jaře 1918 v souborné výstavě ve Weinertově umělecké síni v Praze. Prezentovali se také v časopisech Kmen, Musaion a Červen, do kterých již v té době přispíval své stati Karel Teige. Třetí výstavy Tvrdošijných se zúčastnili i Josef Šíma, Bedřich Feuerstein a Josef Chochol, budoucí členové Devětsilu. Skupina se vyhýbala jakékoli společné programovosti a byla postavena na základě svých individualit.

Současně v tomto období dospívá nová generace mladých studentů, kteří svým nadšením a energií vytvořili základ k založení Uměleckého svazu Devětsil. S první myšlenkou přišel Vladislav Vančura a program vášnivě diskutoval již roku 1919 s Karlem Vaňkem, Karlem Teigem, Ladislavem Süsssem a Vladimírem Štulcem.

(...) „Nematu-li se však, vzpomínáje na porodní chvíle zakladatelů, má s tímhle jménem co dělat Karel Čapek, z jehož notesu byla slyšena jména Zlaté kapradí, Hora divů, Musaion, Devětsil a snad i Orfeus.

Z těchto návrhů nám jednou na nábreží vybral jméno Devětsil Josef Čapek. To vím zcela určitě. My byli rádi, že za nás někdo rozhodl, a souhlasili jsme.“

(Adolf Hoffmeister, Podoby a předobrazy, Československý spisovatel, Praha 1988, str. 67)

Dne 5. října 1920 proběhla nejdůležitější schůze, kde bylo oficiálně potvrzen vznik Devětsilu. Sdružoval básníky, malíře, architekty, divadelníky, hudebníky a publicisty. Právě tyto různé tvůrčí činnosti vedly později k jejich vzájemnému propojení. Členství ve svazu nebylo nikdy pevné, a tak tímto seskupením prošlo v různých fázích své existence více než šedesát členů a právě tato proměnlivost zapříčinila složitý a zpočátku i značně protikladný názorový vývoj.

Zakládající členové:

básník **Artuš Černík**, *básník* **Josef Frič**, *architekt* **Josef Havlíček**, *básník a malíř* **Adolf Hoffmeister**, *režisér* **Jindřich Honzl**, *hudební teoretik* **Josef Löwenbach**, *malíř* **František Muzika**, *básník* **Jaroslav Seifert**, *básník* **Ivan Suk**, *malíř* **Ladislav Süß**, *teoretik* **Vladimír Štulz**, *malíř a kritik* **Karel Teige**, *básník a malíř* **Karel Vaněk**, *malíř* **Alois Wachsmann**, *spisovatel* **F.C.Weiskopf**

Předseda: Vladislav Vančura

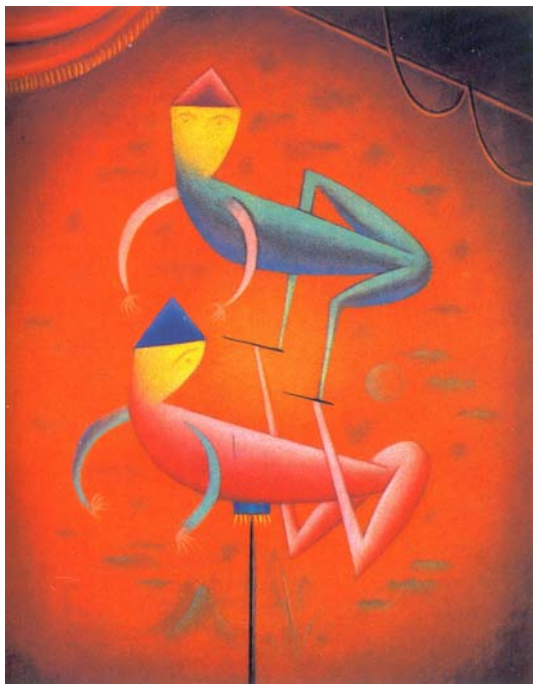
Tajemník: Karel Teige

**Adolf Hoffmeister,
karikatura Devětsil, 1925**

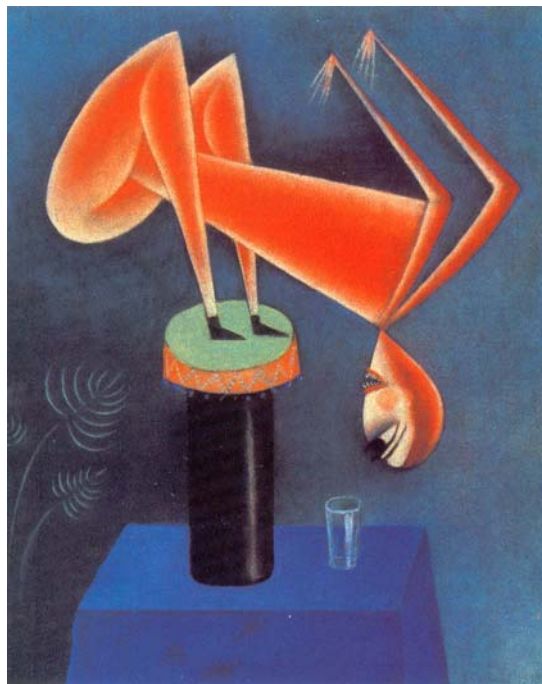

Vztah Tvrdošijných a Devětsilu se značně názorově diferencoval ve všech rovinách. O generaci mladší členové nového sdružení kritizovali ustálenou tvorbu svých předchůdců a vzorů. Během krátké doby se Karel Teige dostal se starší generací do řady polemik. K většímu konfliktu došlo na jaře 1921, kdy Teige zveřejnil dvě úvahy, Novým směrem a Obrazy a předobrazy, otištěné v časopisech Musaion a

Kmen. Tyto projevy vzbudily okamžitou reakci a staly se terčem tvrdé kritiky. Vyjadřovaly první devětsilský program. Zveličil v nich rozdíl mezi starým a novým uměním, v nichž staré, tj. umění od impresionismu po expresionismus a kubismus, označil za formalistické a nové, tj. umění poválečné, za obsahové a vstupující do života. Konec první světové války završil podle Teiga éru kubofuturistického civilismu a přivodil etapu spiritualismu a humanismu. V nastávající společnosti již nepůjde o umění, ale o život. Tento radikální obrat byl revoluční. Veškeré úsilí vedlo k vytvoření jednotné a harmonické společnosti a k překonání rozdílu mezi galerijním a lidovým uměním. Prosazoval maximální narušení zavedeného přístupu k tradičnímu závěsnému obrazu, který byl později nahrazen obrazovými básněmi šířenými masovými médii. Karel Teige zachovával zpočátku k Tvrdšíjím kladný vztah, avšak již od roku 1919, kdy recenzoval ilustrace Josefa Čapka k Pásmu, se od nich pomalu diferencoval. Od roku 1922 se začal vztah mezi oběma skupinami značně komplikovat a vedle uměleckých rozporů docházelo k tvrdým osobním konfliktům mezi jednotlivými členy. Avšak výjimkou byl Jan Zrzavý, kterého uctívali a částečně považovali za vzor. V jeho obrazech se kolem období roku 1917 objevili cirkusové postavy akrobatů a žonglérů, dynamicky komponovaných tvarů, obdivovaných Devětsilem za prvky „nové krásy.“

Jan Zrzavý, Siamští akrobaté, 1917

Jan Zrzavý, Kejkliř se sklenicí, 1917

(...) „mě těšilo, že se na mé obrazy chodí dívat hodně lidí, hlavně hodně mladých lidí. Přišla dokonce delegace těch, z kterých zanedlouho vznikl Devětsil: Adolf Hoffmeister, Karel Teige, Karel Vaněk, Josef Havlíček. Chodili pak za mnou i na besedy do ateliéru.“

(Jan Zrzavý, Karel Srp a Jana Orlíková, Academia 2003, str. 196)

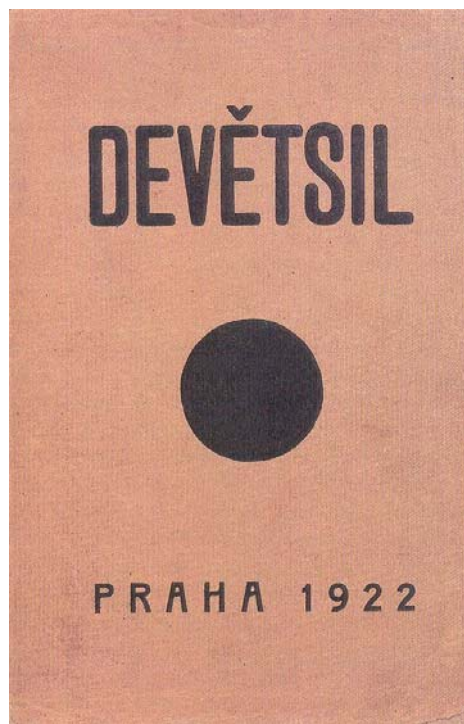
Prvními veřejnými projevy nového uměleckého svazu byly recitační večery, kde se četla například Seifertova a Vančurova poezie a zveřejňovaly programové stanovy. Výtvarné snahy neztratily nádech předešlé generace. Ve svých obrazech vyjadřovali tajemnost všední skutečnosti a výrazové prostředky přizpůsobovali vkusu a potřebám lidového diváka. Spojují v sobě styl magického realismu, příznačným Zrzavého duchovním transformacím skutečnosti a primitivismu, patrného od Henri Rousseaua nebo jednoduchého umění vzdálených národů. Tato první fáze výtvarné aktivity Devětsilu, označovaná jako poetický naivismus, vyvrcholila a skončila na 1. jarní výstavě konané v Domě umělců v Praze v květnu 1922. V tomto období se ještě devětsilští umělci prezentovali v časopisech starší generace a někdy jim bylo vyhrazeno speciální číslo.

Zásadním mezníkem v dalším působení skupiny bylo na podzim 1922 vydání první vlastní publikace, sborníku Devětsil, který redigovali Jaroslav Seifert a Karel Teige. Vyšel v době, kdy uvnitř skupiny probíhala názorová proměna, a měla proto nesourodý charakter. Propagoval ještě myšlenky prvního období, např. úvodní Teigova a Seifertova stať Nové umění proletářské, a také již zcela nové moderní teze, např. závěrečná Teigeho úvaha Umění dnes a zítra. Obsahoval také básně Jiřího Wolкера, Jaroslava Seiferta a několik článků o divadle od Jindřicha Honzla a také básně od Ivana Golla, Jeana Cocteaua. Většina příspěvků oslavovala současnou civilizaci a moderní techniku.

„ Krása nového umění je z tohoto světa. Úkolem umění je vytvářeti analogické krásy a vyzpívatí závratnými obrazy a netušenými rytmy básní všechny krásy světa.“

(Karel Teige, Devětsil, 1922)

**Revoluční sborník Devětsil,
Praha 1922**

První opravdu avantgardní publikací byl Život II, označován jako Sborník nové krásy, jež vyšel v prosinci 1922. Samostatné číslo věnovanému Devětsilu vzešlo z publikace Umělecké besedy, o něž se přičinil architekt Jaromír Krejcar. Měl fotomontážní obálku a zcela moderní typografii. Svým obsahem vypovídal o novém směřování Devětsilu. Články o purismu (Ozenfant a Jeanneret), konstruktivismu (I. Erenburg), o kinu a fotografii (Karel Teige), o moderní architektuře (Peter Behrens). Prolínaly se zde stati o estetice stroje, zaoceánských parníků, letadel, automobilů a oslavovaly se zde prostředky moderní verbální a vizuální komunikace.

Nová názorová orientace vyvolala změny ve složení členů Devětsilu. Odešlo z něj většina účastníků 1. jarní výstavy, kteří koncem roku založili Novou skupinu. Ke zbylým členům, tj. Teige, Seifert, Vančura, Schulz, Honzl, Černík, Šíma, se připojují mladí básníci Nezval, Halas, Voskovec, Biebl a malíři Štyrský, Toyen, Mrkvička, Jelínek (Remo). V této době vzniká i architektonická sekce, jejíž členy je Feuerstein, Krejcar, Honzík, Linhart, Obrtel a Fragner.

Nejslavnější přehlídku tvorby Devětsilu přinesla výstava Bazar moderního umění, uspořádaná koncem roku 1923 v pražském Domě umělců a reprizovaná následujícího roku v Brně, instalovaná pod názvem Výstava moderního umění. Svou koncepcí navazovala na o tři roky starší berlínskou Dada-Messe. Bazar nebyl tradiční výstavou uměleckých děl, ale pestrou přehlídkou obrazů, kreseb, fotografií,

architektonických projektů, obrazových básní a také předmětů každodenního života, plakátů, zrcadel, krejčovských pan, kuličkových ložisek.

**Plakát k výstavě
Dada-Messe, 1920**

**Pozvánka na Bazar
moderního umění, 1923**

V Německu proběhla ještě před Bazarem první velká výstava výmarského Bauhausu. Představila práce všech svých dílen a současně probíhaly četné přednášky a jevištní vystoupení. Významnou součástí byla prezentace mezinárodní architektury zastoupenou například F.L. Wrightem, Le Corbusierem, L. Miesem van de Rohe či Bruno Tautem, a také skupina českých architektů; Chochol, Fragner, Honzík, Feuerstein, Krejcar, Obrtel a J.E. Koula (člen Klubu architektů). Zasloužily se o to první kontakty Karla Teiga s Adolfem Behnem, dopisovatelem časopisu Stavba, a některými členy Bauhausu. Neustále se vytvářející spolupráce s touto avantgardní institucí ovlivňovala samotný devětsilský program.

V tomto rušném období začíná vycházet internacionální revue Disk, avšak pro nedostatek finančních prostředků se musel omezit na pouhá dvě čísla. Jejími redaktory byli Krejcar, Seifert, Teige a mnoho zahraničních dopisovatelů. Charakterizovala ji moderní typografie, řeč manifestů a mezinárodní zaměření na cizojazyčné texty z francouzských a německých avantgardních časopisů.

Revue Disk, 1923

Přednášky Brněnského Devětsilu, 1924

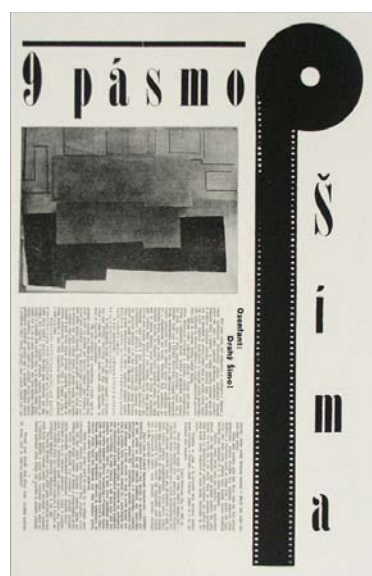
15. prosince 1923 byl založen Brněnský Devětsil. Navázal na bohatou zkušenost Literární skupiny a Skupiny výtvarných umělců. Ustavující valná hromada zvolila do svého čela Bedřicha Václavka, místopředsedou se stal Václav Maxera a jednatelem Ctibor Haluza. Václavek zastával funkci předsedy první rok, pak ho vystřídal J.B.Svrček. Mezi členy patřili například Artuš Černík, František Halas, Josef Šíma nebo Zdeněk Rossmann. Brněnská sekce se zasloužila o rozsáhlou publikační činnost. Vzájemná spolupráce s Literární skupinou vedla k umožnění uveřejňovat v časopise Host, jehož redakce přizvala rovněž roku 1924 Karla Teiga a Jaroslava Seiferta ke spolupráci. Teige zde dokonce publikoval článek o purismu a první manifest poetismu. Avšak po třech měsících neshod s přispíváním svých statí skončili. Tento krok podnítil ke vzniku vlastních periodik. Velký ohlas vzbudil měsíčník Pásmo, jehož redakce sdružovala příspěvky od brněnských, pražských a pařížských členů. Každé číslo bylo vydáváno ve formě letáku novinového formátu tištěného vždy

na papíře jiné barvy. Informoval moderně o nových uměleckých tendencích. Bohužel celou dobu své krátké historie zápasilo Pásmo s finančními problémy a také odchod Artuše Černíka do Prahy, vedoucího redakce, nepřineslo nic dobrého. Druhý ročník začal vycházet už v Praze, až do posledního srpnového čísla roku 1926. Obsahový program přinášel klíčové stati v duchu konstruktivismu a poetismu a představoval jejich důležitý vývoj.

Další publikační činnost umožnil časopis brněnského Klubu architektů Stavba, kde v letech 1923-1931 uveřejňovali své architektonické návrhy konstruktivističtí a funkcionalističtí architekti a Karel Teige, člen její redakce, své oslavné texty.

Stavba III, č.3, 1924

Pásmo I, č.9, 1925

Léta 1924-25 přinesla zásluhou Devětsilu rozkvět a plodnost avantgardních myšlenek. Na pozvání Karla Teiga a Bedřicha Václavka přijelo do Prahy a Brna přednášet mnoho významných zahraničních postav, ovlivňujících směr převratného umění dvacátých let. Lászlo Moholy-Nagy, Le Corbusier, Amédé Ozenfant, Adolf Loos, Theo van Doesburg, Kurt Schwitters, Walter Gropius, J. J. P.Oud, Hannes Meyer, Vladimír Majakovský, Phillipe Soupault a další. Současně odjíždí řada devětsilských tvůrců do ciziny, Teige s Honzlem navštěvují Sovětský svaz, odehrávají se přínosné výstavy Josefa Šímy v Brně a Štyrského a Toyen v Paříži.

Návštěva Moskvy, listopad 1925
(zleva: Hora, Mathesius, Bartošek, Teige, Seifert, Vesnin)

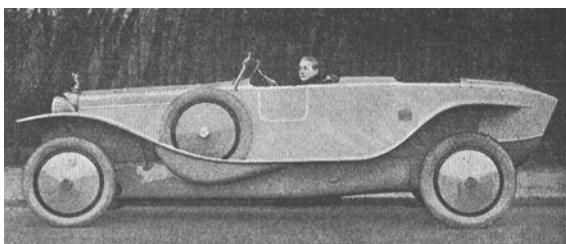
Uveřejňují se zejména první teoretické základy poetismu, kterým Devětsil od roku 1922 latentně prostupuje svá díla a myšlenky. Vyvrcholil v hlavní filozofický proud. Teige jeho první definici napsal roku 1924 v časopise Host (III, č. 9-10). Je považován za první manifest, podle něhož se utváří další literární a výtvarné aktivity. Rozvíjí tento termín, který byl dříve používán jen v souvislosti s Nezvalovou a Seifertovou poezií, na nový životní styl. „Poetismus není uměním, ale životní atmosférou, hedonistickou filosofií, oslavou moderního života, zastírající všechny rozpory lidské existence iluzí štěstí. Není tedy ani literaturou, ani malířstvím či novým uměleckým směrem.“

„Umění, které přináší poetismus je ležérní, dovádivé, fantaskní, hravé, neheroické a milostné. Není v něm ani špetky romantismu. Zrodilo se v atmosféře jaré družnosti, ve světě, který se směje; co na tom, slzí-li oči. Poetismus posunuje emphazi směrem k požitkům a krásám života, ze zatuchlých pracoven a ateliérů je ukazatelem cesty, která odnikud nikam nevede, točí se v nádherném vonném parku, neboť je to cesta života.“

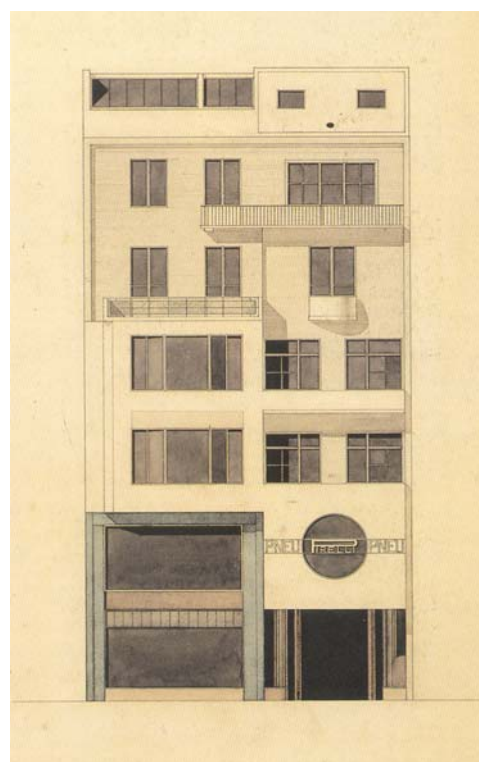
(Karel Teige, Poetismus, Stavba a báseň, Praha 1927)

Poetismus byl chápán jako funkce života a obohacoval člověka o pocit štěstí, pohody, lásky, radosti a zábavy. Zavrhoval umělecký profesionalismus a tradiční prezentaci děl v galeriích či muzeích. Umělecká krása nespočívala v obrazech a sochách, ale v samotném životě, v ulicích měst, dopravních prostředcích, architektuře, ve filmu nebo fotografii. Nástěnný obraz nahradila obrazová báseň a klasickou literaturu s obsahem a dějem zastoupila moderní poezie, jejíž krása spočívala ve hře krásných slov, improvizace, volnosti, fantazie či milostných rozhovorech. Básníkem mohl být každý, jenž si užívá krásy života a básní třeba i plachetní loď, cokoli okouzující moderní civilizací. Obdiv k „prvkům nové krásy“, zahrnující např. dopravní prostředky nebo architekturu, utvořil se z myšlenek konstruktivismu. Bez nich by nemohl existovat moderní svět.

**Automobil z roku 1922
(Život II)**

**Evžen Linhart, návrh
Obchodního domu Pirelli, 1923**

Karel Teige ve svých teoriích harmonizoval dvě zcela protichůdné tendence poválečného avantgardního umění, z nichž jedna směřovala větší subjektivitě a druhá naopak k naprosté objektivitě tvorby. Vzájemnou kombinaci rozvedl vůdčí teoretik Devětsilu v článku Obrázky (Veraikon X, č.3-5, str. 34-40, 1924) a ve stati Naše základna a naše cesta (Pásmo I, č.3, str. 1-2, září 1924), která nese podtitulek

„Konstruktivismus a poetismus.“ Teige zdůrazňoval harmonické doplnění obou zdánlivě protichůdných směrů.

„Konstrukce je básní světa. Poezie je koruna života. Konstrukce je požadavkem racionální práce a produkce. Poezie je nejkrásnějším květem zahrady Epikurovy.“

„Konstruktivismus je pracovní metodou o pevných a rigorózních zákonech, umění užitku. Poetismus, jeho živoucí doplněk, je životní atmosférou, uměním požitku.“

(Veraikon X, 1924, č.3-5, str. 40)

Konstruktivismus se stal pracovní metodou odrážející se s poetismem v obrazových básních, typografii, filmu, scénografii, architektuře a průmyslovém designu. Teige zavrhoval ostatní formy vyjádření, vyzdvihoval mechanickou funkci, hospodárnost a racionalitu, jež měly nahradit estetická měřítká ustáleného umění. Veškerá specifika uveřejnil roku 1925 v manifestačním článku Konstruktivismus a likvidace umění (Disk II, 1925, str. 4 -8). Proti Teigovému jednostrannému stanovisku vystoupili dokonce i někteří architekti z vlastních řad, včele s Honzíkem a Obrtem. Architektura měla podle nich i jiné hodnoty než jenom funkčnost, ale i uměleckou hodnotu. Obsáhlou reakci napsal také Le Corbusier pod názvem Obrana architektury.

V roce 1926 se konala v Domě umělců v Praze již třetí společná výstava uvedená pod názvem Výstava S. M. K. Devětsil. Předznamenala přejmenování Devětsilu z Uměleckého svazu na Svaz moderní kultury, jež zdůraznil nový moderní program. Svou koncepcí se ztotožnila s Bazarem moderního umění. Největší prezentaci zde měli architekti a samostatnou expozici Osvobozené divadlo, scénická sekce Devětsilu založená pod vedením režisérů Jindřicha Honzla a Jiřího Frejky. Výrazně zastoupeny byly také fotomontáže, obrazové básně a knižní grafika. Jaroslav Rössler, který v té době působil jako fotograf v Osvobozeném divadle, vystavil své práce. Jako hosty, jež prezentovali svá díla, pozvali devětsilští umělci Le Corbusiera, Ozenfanta a Man Raye.

V roce 1927 vyšel v Brně sborník Fronta, pod vedením Halase, Průši, Rossmanna a Václavka. Ten nasbíral podklady pro první články při návštěvě desavského Bauhausu, roku 1926. Štyrský a Toyen zde publikují Populární uvedení

do artificialismu, které je prvním textem o tomto novém uměleckém směru v Čechách.

Nejvýznamnějším přínosem bylo navázání stálé spolupráce s nakladatelstvím Odeon, kde vycházel, kromě devětsilské poezie, časopis ReD (I -III, 1927-1931), jež redigoval a graficky upravoval Karel Teige. Přinášel konstruktivistické a poetistické myšlenky, ukázky z evropské avantgardní tvorby a věnoval také různým teoriím a směrům monotematická čísla, např. Foto-film-typo, Bauhaus, Marinetti, Sociologie architektury.

Karel Teige zveřejnil v ReDu (I, 1927-1928, č. 9) druhý manifest poetismu. Přinesl hlubší zamyšlení nad moderní poezií a sloučil nejrůznější podněty avantgardní tvorby do jednotného systému. Objevuje shodné prvky se surrealismem a podřizuje poezii novým komunikačním médiím. Vytvořil jednotnou koncepci, „ars una“, kterou definuje jako „poezii pro pět smyslů“. Kromě obrazových básní, fotogramů, filmů, přizpůsobil poezii také hudbě nebo kinetickému umění, se kterým experimentoval Zdeněk Pešánek.

**Uveřejněné manifesty poetismu
v měsíčníku ReD, č.9, 1928**

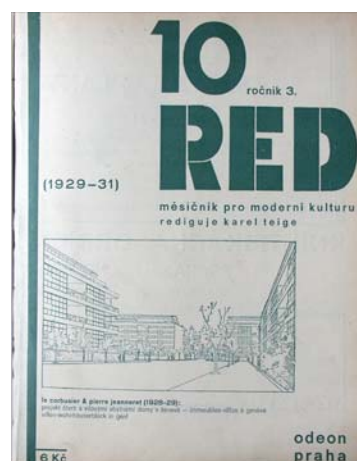

Obálky měsíčníku pro moderní kulturu ReD

Běh života Brněnského Devětsilu značně narušilo ukončení vydávání Pásma a také odchod řady členů do Prahy. 23. 6. 1927 valná hromada ukončila jeho činnost. Velkou část funkcí převzala Skupina výtvarných umělců a Klub architektů. Dále se rozvíjející umělecká tvorba byla prezentována na Výstavě soudobé kultury Československé republiky v letech 1927-1928, která výrazně povýšila město Brno mezi avantgardní centra. Tradici zaniklých devětsilských publikací navázali nové časopisy Horizont a Index, redigovány někdejšími členy Krohou, Svrčkem a Václavkem.

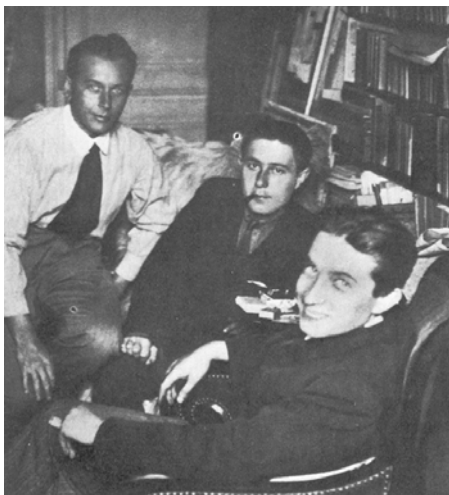
Konec dvacátých let znamená i pro pražskou sekci výrazné oslabení. Většího významu postupně dosahovala Levá fronta, od roku 1929 nová organizace sdružující levicové intelektuály, jejíž prvním předsedou se stal Karel Teige, kterého zakrátko vystřídal S. K. Neumann. Přejímá některé devětsilské kulturní aktivity a celou architektonickou sekci. Uvnitř samého Devětsilu dochází k názorovým rozporům, politickým a uměleckým. Probíhá prudká polemika mezi Teigem a Štyrským začínající článkem Koutek generace. Vyústí vzájemný dočasný rozchod. V témže roce končí také Osvobozené divadlo jako divadelní sekce Devětsilu a stává se, pod stejným názvem, revuální scénou Voskovce a Wericha. Teige nadále připravuje další čísla ReDu, ale výrobní lhůty se protahují a poslední desáté číslo vychází až začátkem roku 1931. V tento okamžik končí historie Svazu moderní kultury Devěsil.

Poslední 10. číslo devětsilské revue

Teige nadále rozvíjí teoretické publikace v oblasti architektury a typografie a zakrátko se připojí, stejně jako Štyrský a Toyen, ke Skupině surrealistů v ČSR. Ostatní bývalí členové ovlivnila navazující cesta surrealismu nebo nadále rozvíjeli své myšlenky, například tak jako architekti ve 30. letech rozvinuly kvetoucí funkcionalismus.

● Ze života Devětsilu

**Josef Šíma, Karel Teige
a Jaroslav Seifert (1924)**

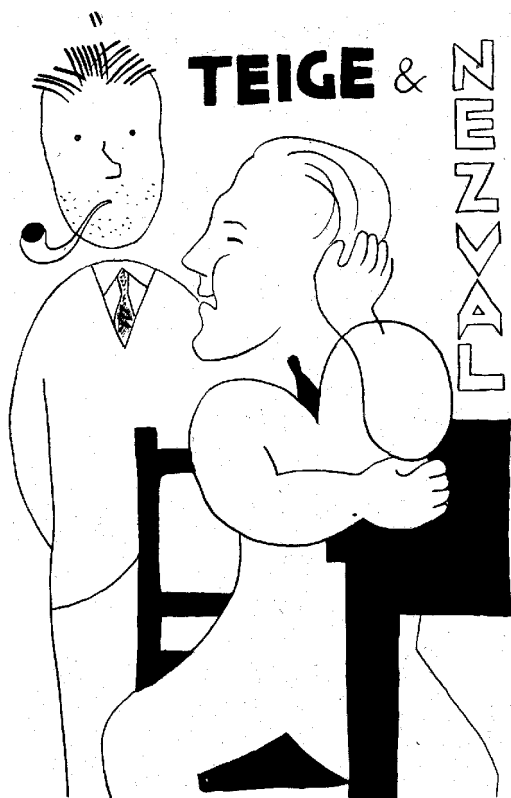

**Jindřich Štyrský
(František Muzika, 1928)**

První maškarní bál Devětsilu, Brno 1925
(Haluza, Sekera, Sekerová, Černík, Markalous,
Václavková, Václavek, Krejčí)

Adolf Hoffmeister, karikatura

**Toyen
(František Muzika, 1928)**